

5.º Quæ cum ita sint, non debuit Deus presentem providentiæ ordinem abjicere vel mutare, nec ad illius emolliendam asperitatem miracula patrare, utpote qui tot capitibus excellentissimus apparet: in quo et flagitiosi suavissimum incitamentum habere possunt ad pœnitentiam, et boni ad quærendum unice Deum impelluntur, exemplo suo demonstrantes nullis se malorum terroribus ad virtutem cogi, sed liberrime illam ex sincero Dei cœlestiumque bonorum amore exercere.

ARTICULUS III

Qualis sit providentia Dei

343. Verum jam opere pretium est modum explicare divinæ providentiæ, circa quem varia occurrunt dubia. Et primo quidem

§ I — UTRUM DEUS IMMEDIATE OMNIBUS PROVIDEAT, AN VERO MEDIATE.

Opinio
Platonis,

Scribit Nemesius (1) triplicem providentiam posuisse Platonem, quarum prima est summi Dei, qui primo et principaliter providet rebus spiritualibus, et consequenter toti mundo quantum ad genera, species, et causas universales. Secunda vero providentia est, qua providetur singularibus generabilium et corruptibilium. Et hanc attribuit diis, qui circumeunt cœlos, id est, substantiis separatis, quæ movent corpora cœlestia circulariter. Tertia vero providentia est rerum humanarum, quam attribuebat demonibus, quos Plato ponebat medios inter nos et Deos, ut narrat Augustinus (9 de Civit. Dei, c. 1 et 2, et lib. 8, c. 14) (2). Cœterum secundum Platonem secunda et tertia providentia a prima dependent, nam Deus summus secundos et tertios statuit provisores (3). Quæ doctrina eodem Aquinate docente, catholicæ fidei consonat quantum ad hoc, quod omnium providentiam reducit in Deum, sicut

(1) Philosoph. lib. 8, cap. 3.

(2) S. Thom. 1 p. quest. 22, art. 3 corp.

(3) S. Thom. Contr. Gent. lib. 3, cap. 76 initio.

in primum auctorem; videtur autem sententia fidei repugnare quantum ad hoc, quod non omnia particularia divinæ providentiæ immediate dicit esse subjecta (1).

Nam communis, eaque verissima, persuasio catholicorum scriptorum tenet Deum per se atque immediate providentia sua regere, quamvis non omnia immediate gubernet, prout suo loco probandum erit. Probe enim distinguendæ sunt providentia Dei et gubernatio, quamvis intime connectantur; prima est ratio ordinis vel ordinandarum rerum in divina mente existens, altera est executio illius, quemadmodum initio notatum reliquimus: et nunc de sola prima disputamus in præsentî capite, de altera in proximo capite disputabimus.

344. PROPOSITIO 1.^a Quamquam Deus non omnia immediate gubernet, immediate tamen ac per se cunctis rebus providet: seu providentia Dei est immediata et personalis, ut ita dicam.

Probatur 1.^a Deus habet immediatam singularium cognitionem, non quasi ea in suis causis cognoscens tantum, sed etiam in se ipsis... Atqui nequit existimari, quod Deus, singularia cognoscens, eorum ordinem non velit, in quo bonum præcipuum eorum constat, cum voluntas sua sit totius bonitatis principium. Oportet ergo, quod sicut immediate singularia cognoscit, ita etiam immediate eorum ordinem statuat (2), videlicet providentiam eorum habeat.

Prob. 2.º Cum in humanis provisor supremus adhibet inferiores provisores, ipse saltem præcipua et majora statuit, atque ordinat; cœtera vero ideo fere aliis statuenda et ordinanda committit, quia vel nescit tam bene per se ordinare, vel non potest sive propter defectum temporis sive propter defatigationem, vel quia non decet majestatem illius minimis ac vilioribus destineri. Huc enim revocari possunt omnes causæ, propter quas solent supremi magistratus ministros adhibere in recte ordinanda atque ad finem proprium

(1) S. Thom. Contr. Gent. lib. 3, c. 76.

(2) S. Thom. Contr. Gent. lib. 3, c. 76. Cfr. 1 p. quest. 22, art. 3.

Deus omnibus
immediate
ac per se
providet.

dirigenda republica. Atqui nihil horum obstare potest, ut Deo asserratur immediata omnium rerum providentia, quemadmodum paulo superius probavimus (1): nec est facile aliud impedimentorum caput excogitare. Ergo,....

Hæc quoque probatio est Angelici Doctoris: *In his, quæ humana providentia reguntur, invenitur, quod aliquis superior provisor circa quædam magna universalia per se ipsum excogitat, qualiter sint ordinanda; minorum vero ordinem ipse non excogitat, sed aliis inferioribus excogilandum relinquit; et hoc quidem contingit propter ejus defectum, in quantum vel singularium minorum condiciones ignorat, vel non sufficit ad omnium ordinem excogilandum, propter laborem et temporis proximitatem, quæ requiretur. Hujusmodi autem defectus longe sunt a Deo, nam ipse omnia singularia cognoscit, nec in intelligendo ea laborat, aut tempus requirit, cum intelligendo se ipsum omnia alia cognoscat, sicut supra (L. 1. s. 49) ostensum est, ipse igitur omnium singularium ordinem excogitat: ejus igitur omnium singularium est providentia immediate (2). Plura, si cupis, adi S. Thomam in laudato loco Contra Gentiles.*

345. Objic. 1.º «Ad dignitatem alicujus regis pertinet, quod habeat ministros, quibus mediantibus, subditis provideat. Ergo multo magis Deus non immediate omnibus providet (3).

Respond., dist. antec.: quoad executionem ordinis, conc.; quoad ipsam rationem ordinis, in qua proprie sita est providentia, nego.

Et neg. conseq. Sane habere ministros executores suæ providentiæ pertinet ad dignitatem regis. Sed, quod non habeat rationem eorum, quæ per eos agenda sunt, est ex defectu ipsius. Omnis enim scientia operativa tanto perfectior est, quanto magis particularia considerat, in quibus est actus (4).

Objic. 2.º Finis cujuslibet rei, ad quem debet providentia illam ordinare, est perfectio ac bonum ejusdem. Atqui cujuslibet causæ proprium est effectum suum perducere ad bonum. Ergo quælibet causa efficiens tendit ad idem ipsum, ad quod

(1) Vide supra num. 334. pag. 1054. in probat. 3.^a propositionis primæ articuli 2.^{id}

(2) S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 3. cap. 76.

(3) Apud S. Thom. 1 p. quæst. 22, art. 3, arg. 1.º.

(4) S. Thom. 1 p. quæst. 22, art. 3, ad 1.um.

tendit providentia. Ergo vel neganda est Deo immediata providentia in omnes res, vel supervacaneæ sunt causæ secundæ (1).

Respondeo, dist. Minor. Cujuslibet causæ proprium est, effectum suum perducere ad bonum, tamquam exsequens ordinem a Deo excogitatum aut præscriptum, conc.; tamquam rationem ipsam ordinis excogitans aut præscribens, nego. Et neg. conseq., quia immediata Dei providentia non excludit causas secundas ab ejusdem executione (2).

Objic. 3.º Docente S. Augustino, melius est quædam nescire, quam scire (3), qualia sunt vitia et mala. Atqui Deotribuendum est semper, quod melius est, Ergo Deus saltem vitium immediatam providentiam non habet, quandoquidem et ignorare illa dicendum est.

Respond. Melius est vitia vel etiam mala nescire, si eorum cognitio impediatur meliorum considerationem, vel si periculum sit ne malorum cogitatio pertrahat voluntatem ad malum, conc.; secus, nego. Et concessa Minore, neg. conseq. Solutio est S. Thomæ, qui: *Nobis, inquit, melius est non cognoscere mala et vitia, in quantum per ea impedimur a consideratione aliorum meliorum, quia non possumus simul multa intelligere, et in quantum cogitatio malorum pervertit interdum voluntatem in malum. Sed hoc non habet locum in Deo, quia simul omnia uno intuitu videt, et cujus voluntas ad malum flexi non potest (4).*

§ II.—UTRUM PROVIDENTIA DEI REBUS NECESSITATEM IMPONAT.

346. Affirmarunt illi, qui fatum invexerunt, et humanos actus siderum influxibus subjecerunt, itemque illi, qui nescientes divinam futurorum contingentium notitiam certam cum hominis libertate componere, hanc potius, quam illam

(1) Apud S. Thom. loc. nup. cit. argum. 2.º.

(2) Cfr. S. Thom., *ibid.*, ad 2.um.

(3) *Enchirid.* cap. 17. Cfr. Philosophus, 1. 6 12 *Metaphys.* text. 51.

(4) S. Thom. 1 p. quæst. 22, art. 3, ad 3.um. Cfr. supra num. 37, pag. 117, 126.

maluerunt inficiari. Sed catholica veritas, quæ liberum hominis arbitrium proclamat, consequenter docet etiam æternam Dei providentiam causis liberis necessitatem non imponere.

PROPOSITIO. 2.^a Providentia divina quibusdam, nempe causis necessariis, necessitatem imponit, quibusdam vero, liberis videlicet, nullam imponit.

Providentia Dei
causis
naturalibus
necessitatem
imponit, secus
vero liberis.

Prob. 1.º *Corrumperè naturam non est divina providentia*, scribente S. Dionysio (1). Sed corrumpet profecto naturam causarum liberarum, si necessitatem illis imponeret. Ergo divina providentia non omnibus necessitatem imponit, sed tantum causis natura sua necessariis.

Prob. 2.º simili ratione, quæ potius est precedentis major declaratio. Ad perfectionem divinæ providentiæ pertinet res ad fines suos non quomodocumque dirigere, sed prout et perfectio universi et natura uniuscujusque causæ requirit. Atqui et universi perfectio et indoles causarum postulat, ut causæ necessariæ necessario, liberæ autem libere promoveantur ad fines suos. Ergo... (2).

Confirmatur, quia Deus ita prospexit cunctis rebus, ut ratio suæ providentiæ esset exsequenda convenienter ab ipsis rebus pro earundem varietate cum divino concursu. Atqui providentia divina non convenienter mandaretur executioni secundum rerum varietatem, si necessitatem cunctis imponeret.

Prob. 3.º Ostendimus supra nec æternam futurorum præsentiam, nec divinæ voluntatis decreta contingentiam tollere liberorum effectuum (3). Ergo nec providentia tollere potest hujusmodi contingentiam, nec proinde rebus cunctis necessitatem, quandoquidem in providentia divina nihil continetur distinctum ab æterna præsentia et æternis decretis, quemadmodum, in primo articulo declaravimus. Lege S. Thomam (4).

(1) *De divin. nomin. cap. 4.*

(2) Vide S. Thom. *Contr. Gent. lib. 3, cap. 73, initio.*

(3) Vide supra, num. 64, 65, pag. 205 et 212 seqq.

(4) 1 p. quæst. 22, art. 4; *Quodlib. 12, art. 3 et 4; Contr. Gent. lib. 3, cap. 72, 73.*

347. **Objic. 1.º** Quidquid ita sequitur ex aliqua causa per se, ut non possit non sequi, necessarium prorsus dicendum est. Atqui tota rerum mundanarum series hoc pacto sequitur ex divina providentia, quippe quæ profecto est causa per se atque æterna et infrustrabilis in suis dispositionibus. Ergo divina providentia rebus omnibus necessitatem imponit (1).

Respond. dist. Major. Quidquid ita sequitur ex aliqua causa per se, ut non possit non sequi necessitate absoluta et antecedente, necessarium prorsus dicendum est, *conc.*; si non possit non sequi necessitate solum consequente et conditionata, *subdist.*; dicendum est necessarium absolute et antecedenter, *nego*; conditionate et consequenter, *conc.*

Distinguo Minor. Tota series rerum mundanarum ita sequitur ex divina providentia, ut non possit non sequi respectu causarum necessariarum, *conc.*; respectu causarum liberarum, *subdist.*; ut non possit non sequi necessitate antecedente, *nego*; necessitate consequente, *conc.* Et eodem modo *distinguo* rationem additam respectu infrustrabilitatis (2).

Instabis. Necessitas, ut eventus quoque liberi contingant sic, enascitur ex providentia Dei, quæ ab eterno prædefinit, ac prædeterminat, ut ita sint in tempore. Ergo necessitas illa est omnino antecedens.

Respondeo, dist. antecedens. Necessitas illa procedit ex æterna Dei prædefinitione ac prædeterminatione respectu actuum malorum, *nego*; respectu actuum bonorum, *subdist.*: procedit ex prædefinitione aut prædeterminatione thomistica, antecedente atque independente a scientia media, *nego*; consequente ac supponente mediam scientiam actus, quem causa libera in his vel illis adjunctis pro suo arbitrio poneret, si daretur congruum auxilium et concursus, *conc.*

Distinguo etiam conseq. Necessitas illa est antecedens tempore, *conc.*; natura et causalitate, *subdist.*: si proveniat ex prædefinitione ac prædeterminatione physica, *conc.*; si

(1) Cfr. apud S. Thom. 1 p. quæst. 22, art. 4.

(2) Cfr. S. Thom. 1 p. quæst. 22, art. 4, ad 1.um.

Difficultates
evaduntur.

proveniat ex prædefinitione directa per scientiam mediam, prout jam suis locis declaratum est (1).

Objic. 2.º «Unusquisque provisor stabilis opus suum, quantum potest, ne deficiat. Sed Deus est summe potens. Ergo necessitatis firmitatem rebus a se provisus tribuit» (2).

Respondedo, *dist.* Major. Secundum ea, quæ omnino vult obtinere, *concedit*; secundum alia, quæ non vult omnino obtinere, *negat*.

Et concessa Minore, *distingua* eodem modo conseq. Nam in hoc est immobilis et certus divinæ providentiæ ordo, quod ea, quæ ab ipso providentur, cuncta eveniunt eo modo, quo ipse providet, sive necessario, sive contingenter (3). Jam autem supra ostendimus non pertinere ad providentiam Dei, ut omnia præcise suos proximiores fines de facto assequantur, sed tantum ut supremum finem attingant secundum gradum gloriæ suæ a Deo stabilitum (4).

Instabis. Ergo incerta et inefficax erit tunc ordo divinæ providentiæ, si non omnia ad suos fines perveniant.

Respondedo, *nego* prorsus. Deus enim certissime videt, quænam causæ suos fines sint obtenturæ, quænam non, et quamobrem. Quare nihil est in divinæ providentiæ non metaphysice certum atque infallibile. Neque vero est quidpiam inefficax in illa; si quæ enim causæ non attingant finem aliquem, non est ex defectu potentiæ vel scientiæ in Deo, sed ex altissimo consilio suæ voluntatis, quæ gradum gloriæ divinæ obtinendum statuit, illumque, nullo prorsus obtante impedimento, assequitur (5).

Objic. 3.º Fatum, quale somniant fatalistæ, e medio tollebat humanarum actionum libertatem. Ergo etiam divina providentiæ; nam, posito decreto divinæ providentiæ, non minus impossibile est rem aliter esse, quam admissio fato. Quare scripsit Bœtius: *Fatum ab immobilibus providentiæ*

(1) Cfr. supra num. 340, pag. 1072, in responsione ad Object. 8.um, ad 8). Et lege superius scripta de divinis prædefinitionibus, ac de futurorum contingentium præscientiæ. Vide num. 68, pag. 323.

(2) S. Thom. 1. p. quest. 22, art. 4, argum. 2.º

(3) S. Thom. ibid., ad 2.um.

(4) Vide supra num. 738 pag. 1047 seqq.

(5) Vide S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 94.

proficiens exordis, actus fortunæque hominum indissolubili causarum connexionem astringit (1).

Respondedo, *neg.* conseq. ex modo dictis, quia providentiæ divinæ non ordinat res, nulla habita ratione naturæ causarum, ideoque necessitas exinde proveniens ut res ita sit, et impossibilitas ut aliter sit, in causis liberis non est antecedens nec absoluta, sed consequens. Cæterum *indissolubilitas illa et immutabilitas, quam Bœtius tangit, pertinet ad certitudinem providentiæ, quæ non deficit a suo effectu, neque a modo eveniendi, quem providit, non autem pertinet ad necessitatem effectuum. Et considerandum est, quod necessarium et contingens proprie consequuntur ens, in quantum huiusmodi. Unde modus contingentis et necessitatis cadit sub provisioni Dei, qui est universalis provisor totius entis; non autem sub provisione aliquorum particularium provisorum* (2).

§ III.—UTRUM PROVIDENTIA SIT NECESSARIA DEO, AN LIBERA.

348. Nimirum queritur, utrum Deus, posito quod libere mundum condere decrevit, necessario debeat curam illius gerere. Non ergo quæstio est de necessitate absoluta pro quavis hypothesi, nam sic providentiæ dicenda est libera, ut per se patet, quia versatur circa effectum libere productum a Deo; sed quæstio est tantum de necessitate divinæ providentiæ, posita creatione huius mundi, qualis est hic noster ex hisce corporibus simplicibus et compositis et homine compositis.

Qua in re, quod naturalem rebusque omnibus communem controversiam attinet, dubium esse non potest. «Nam si Deus voluit non solum fieri, sed etiam conservari mundum, per rerum generationes et corruptiones et alias operationes, non potuit illud destituere sua providentiæ, quia sine ipsius immediato influxu nihil esse, vel operari potest». De morali vero, atque adeo speciali providentiæ Dei erga rationales creaturas, potest esse aliqua difficultas. «Cur enim non potuit Deus homines condere, et de illis non amplius curare, quam de

Statu
quæstionis.

(1) Bœt., *de consolat. philos.* lib. 4.

(2) S. Thom. 1. p. quest. 22, art. 4, ad 3.um

aliis animantibus, nec pœnas, aut præmia reddere, nec præcepta imponere. Quia Deus in his omnibus actionibus liber est, et non habet actus ille intrinsicam connexionem cum opere creationis vel conservationis humanæ naturæ, nam ad hoc sufficiebat generalis concursus in ordine physico. In contrarium vero est, quia si talis providentia necessaria non est etiam supposita creatione et conservatione humanæ naturæ; ergo non possumus ratione naturali convincere, Deum habere hanc providentiam humanarum rerum, quod videtur a mente Sanctorum Patrum alienum.»

Solvitur
proposita
controverbia.

349. «Ad hoc breviter dicendum est primum, non potuisse Deum nullam omnino providentiam de humanis actionibus habere, supposita voluntate creandi, et conservandi homines, ita ut humano modo operari possint. Quia in primis non potuit non illuminare illos saltem mediante lumine naturali concurrendo ad recta dictamina legis naturalis, et ita non potuit eos omnino sine lege relinquere, quæ re vera divina est, licet fortasse ipsi homines id non agnoscerent, nisi divinitus et altiori modo illuminarentur. Deinde non potuit non præscire, quid ipsi homines essent operaturi, et per suam voluntatem velle singula opera vel impedire, vel permittere, aut promovere. Et quoad hunc gradum est simpliciter necessaria hæc providentia. Ulterius vero est valde consentaneum divinæ bonitati, ut majorem providentiam cum hominibus habuerit. Nam, ut recte dixit S. Ambrosius (1): *Quis operator negligat operis sui curam? Cum aliquid non fecisse nulla injuria sit, non curare quod feceris, summa inclementia.* Quapropter, licet Deus libere hæc omnia beneficia conferat, tamen quia bonus, et sapiens est, semper operatur consentaneæ ad sapientiam et bonitatem suam, et secundum hunc modum non potuit separari providentiâ consentaneæ naturæ rationali ab illius creatione et conservatione, saltem secundum debitam providentiâ ex ordinaria lege et quasi connaturali tam rebus ipsis, quam divinæ bonitati, et hæc necessitas sufficiens est ad naturalem demonstrationem talis providentiæ» (2).

(1) De offic. lib. 1, cap. 13.

(2) Suarez, De Deo et attribut. divin. lib. 3, cap. 10, num. 1, 11, 12.

Cæterum si catholice Ecclesiæ disciplinam, ut par est, amplectamur, Deo non satis fuit dare creaturis intellectualibus providentiam naturalem et moralem prædictam ordinis naturalis; sed addidit supernaturalem, ordinando prorsus gratis hujusmodi creaturas ad finem supernaturalem, ad quem assequendum necesse fuit mediâ quoque disponere et eligere ad eumdem ordinem pertinentia. Quæ omnia cum omnibus suis mysteriis et cum infinito propenodum excellentissimorum donorum thesauro Theologis explicanda disputandaque relinquimus.

CAPUT II

DE DIVINA GUBERNATIONE.

Gubernatio nihil est aliud, quemadmodum superius vidimus, quam executio divinæ providentiæ, cujus ante omnia in tuto collocanda est existentia, quamvis ex disputatis in præcedenti capite, vix jam de hac re superesse valeat dubitatio.

ARTICULUS I

An et a quo mundus gubernetur.

350. Triâ hic breviter discutienda suscipimus, veritatem ipsam gubernationis, causam efficientem et finem (1).

§ 1.—AN MUNDUS GUBERNETUR.

Negarunt mundum reapse gubernari omnes, illi qui cuncta casu et fortuito accidere. Verum sit

PROPOSITIO 1.^a De mundi gubernatione ambigi nequit.

Id in primis asserunt disertissime sacræ Litteræ: *Cum invocasset (Esther) omnium rectorem et salvatorem Deum* (2),

De mundi
gubernatione
ambigi nequit.

(1) Vide S. Thom. 1 p. quest. 103, art. 1, 2, 3; *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 64; *de verit.* quest. 5, art. 2 et 3; 1.^a dist. 3, quest. 1, art. 2.

(2) *Esther* cap. 15, vers. 5.